

Лариса Колібаба

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИДОТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті проаналізовано поширені в українській літературній мові початку XXI ст. тенденції до формального розмежування значень доконаного і недоконаного виду у двовидових дієсловах – перфективізацію та імперфективізацію двовидових дієслів іношомовного походження. Визначено лінгвістичний статус цих тенденцій, оцінено практичну доцільність та відповідність сучасній граматичній нормі, спрогнозовано їх подальший розвиток. Обґрунтовано префіксацію та суфіксацію як основні способи усунути двовидовість дієслів іношомовного походження в українській літературній мові. Подано перелік найуживаніших у сучасній мовній практиці префіксальних дієслів доконаного виду і суфіксальних дієслів недоконаного виду, що є видовими корелятами двовидових дієслів.

Ключові слова: дієслово, двовидове дієслово, доконаний вид, недоконаний вид, префікс, суфікс.

Вступ. Категорія виду властива всім дієсловам української літературної мови. Одні з них передають процес розгортання динамічної ознаки, тобто виражають граматичне значення недоконаного виду. Інші – указують на цілісну, повністю завершену дію і мають значення доконаного виду. Треті виражають значення доконаного і недоконаного виду одночасно, унаслідок чого їх кваліфікують як двовидові дієслова. Така диференціація дієслів за видовою ознакою усталилася в граматичних описах української літературної мови (Білодід, 1969, с. 338–353; Вихованець, Городенська, 2004, с. 224–224, 230–232; Городенська, 2017, с. 396, 401–404 та ін.) і в підручниках для вищої школи (Грищенко, 1997, с. 410; Лаврінець, 2019, с. 343–344 та ін.), де двовидовим дієсловам надано статусу нормативних морфологічних одиниць, хоч водночас і зауважено, що категорія виду об'єднує мінімальну кількість грамем – дві (Вихованець, Городенська, 2004, с. 224; Городенська, 2017, с. 394).

За походженням двовидові дієслова, уживані в українській літературній мові, крім невеликої кількості питомих українських дієслів (*веліти, вінчати, дарувати, женити(ся), клинцювати, колесувати, мовити, обіцяти, радити(ся), ранили, розслідувати, хрестити* тощо), є іношомовними (або чужомовними), запозиченими українською мовою з інших мов, зокрема західноєвропейських (романських і германських), для яких граматична категорія виду не характерна, унаслідок чого те саме дієслово може позначати як незавершені, так і завершені процеси залежно від ужитої форми дієслівного

© Колібаба Л., 2020

DOI: 10.24025/2707-0573.2(3).2020.217378

часу, пор.: *абстрагувати, адресувати, актуалізувати, аналізувати, апробувати, атестувати, вітамінізувати, гарантувати, діагностувати, кодифікувати, реалізувати* та ін. Цю морфологічну особливість мови-джерела – нерозрізнення значень доконаного і недоконаного виду – вони тривалий час зберігали й в українській мові, функціуючи як двовидові подібно до російської мови. Проте згодом відповідно до закономірностей граматичного ладу української мови двовидові основи іншомовного походження почали розвивати особливі для кожного виду морфологічні форми й поступово переходити до розряду парних за видом дієслів (Городенська, Кравченко, 1981, с. 73).

На виразну тенденцію до творення двох окремих видових форм для «чужих» дієслів, що не мають ознак виду, як граматичну особливість української мови звертали увагу й інші дослідники (Шевельов, 2012, с. 322; Наконечний, 1967, с. 58; Озерова, 2003, 354 та ін.). Зокрема за висновками Ю. Шевельова, наявність і розвиток цієї тенденції є незаперечним доказом того, що «незважаючи на складність системи творення видів, у сучасній мові види дієслова – жива і продуктивна категорія» (Шевельов, 2012, с. 322).

Двовидові дієслова не мають морфологічних маркерів виду, тоді як типовими засобами перфективації в українській мові є префікси, а імперфективації – суфікси. Відсутність у двовидових дієслів спеціалізованих формальних засобів вираження видової ознаки стала однією із причин дискусії щодо того, чи властиві ці одиниці граматичному ладові української літературної мови, чи вони поширилися в ній під впливом інших мов і передусім – російської (Рожанківський, 2007; Гінзбург, 2009; Тараненко, 2015).

Прибічники думки, що двовидовість як граматичне явище не притаманна українській літературній мові, здебільшого обґрунтовують її такими аргументами:

1. Двовидові дієслова в українській літературній мові охоплюють кількісно обмежений клас одиниць. На 2003 р. їхня частка становила 1,8 % від загальної кількості дієслів (Сухарина, 2003, с. 12).

2. Переважну частину двовидових дієслів українська мова запозичила з інших мов, у яких те саме дієслово може позначати і незавершені, і завершені процеси. Натомість в українській літературній мові навіть питомі дієслова, що історично є двовидовими, мають відповідники доконаного виду (пор.: *веліти – звеліти, вінчати – повінчати (звінчати), дарувати – подарувати, женити(ся) – оженити(ся), мовити – промовити, обіцяти – пообіцяти, радити(ся) – порадити(ся), ранити – поранити* і под.).

3. У структурі російської мови на тлі інших слов'янських мов клас двовидових дієслів представлений найширше, оскільки російська мова, порівняно з іншими слов'янськими мовами, зокрема й українською, зорієнтована на повніше збереження формальних особливостей запозичуваних мовних одиниць (Тараненко, 2015, с. 180–181), хоч наявність тенденції до морфологічного розмежування видових значень у двовидових дієсловах російської мови спостережена ще в 60-х рр. ХХ ст. (Мучник, 1961, с. 99).

Водночас відоме й інше твердження, згідно з яким тенденція до префіксального виокремлення значення доконаного виду у двовидових дієсловах зумовлена впливом польської мови і двох інших західнослов'янських мов (Тараненко, 2015, с. 181–182).

Зазначені особливості пристосування двовидових дієслів іншомовного походження до видової системи дієслів української мови дали підстави мовознавцям констатувати в цьому процесі конкуренцію між зразками, спільними з російською мовою або наближеними до неї, і зразками, спільними з польською мовою або наближеними до неї (Тараненко, 2015, с. 189).

Теоретичне підґрунтя. Оскільки двовидові дієслова – це дієслова з морфологічно не вираженою видовою ознакою, значення доконаного чи недоконаного виду в них можна встановити лише з контексту, що досить часто призводить до неоднозначного витлумачення читаного тексту, ба навіть помилок, а тому зумовлює практичну необхідність формально розмежувати ці значення.

На потребі мати окремі дієслівні форми для значень недоконаного і доконаного виду неодноразово наголошували українські мовознавці (Рожанківський, 2007; Гінзбург, 2009; Кочерга, Ракшанова, 2011; Руссу, 2016 та ін.), які, хоч і в один голос обстоюють цю потребу, проте вмотивовують її різними чинниками – від суто практичних до нормотвірних. Зважаючи на те, що двовидові дієслова здебільшого вживані в науковій мові, нерідко спричиняючи її двозначність, проблемою формального розрізнення виду у двовидових дієсловах найбільше переймаються термінознавці, за спостереженнями яких розмежувати недоконаний і доконаний вид надзвичайно важливо з практичного погляду, бо це посприє однозначному розумінню нормативних документів і науково-технічних текстів, усуне незручності в інформаційно-пошукових комп'ютерних системах (Гінзбург, 2009, с. 291).

До інших причин, що зумовлюють потребу формально розмежувати значення недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах, мовознавці зараховують чинники номінативно-семантичного плану (прагнення досягнути однозначної відповідності між планом змісту і планом вираження мовних одиниць, за якої кожне значення має співвідноситися тільки з однією формою, а кожна форма – тільки з одним значенням) та нормотвірного характеру, позаяк «українській мові, на переконання певних кіл мовного соціуму, взагалі не властива така граматична категорія, як двовидові дієслова, і їхня наявність підтримується в її структурі тільки іншомовними впливами (насамперед, зрозуміло, з боку російської мови)» (Тараненко, 2015, с. 179).

Попри те, що в сучасних студіях з українського мовознавства тенденціям до формального вираження видових відмінностей двовидових дієслів приділено значну увагу, основний загальний дослідників обмежується лише констатацією її наявності в українській літературній мові (Озерова, 2003, с. 354; Стишов, 2005, с. 192; Романюк, 2015, с. 118; Кислюк, 2017, с. 122), не вдаючись до докладного аналізу явищ перфективізації та імперфективізації двовидових дієслів і передумов їх виникнення; оцінювання з погляду практичної доцільності та відповідності граматичній нормі; прогнозування подальшого розвитку. З огляду на це у пропонованій статті ставимо за **мету на матеріалі** префіксальних дієслів доконаного виду і суфіксальних дієслів недоконаного виду, що є видовими корелятами двовидових дієслів, проаналізувати тенденції до формального розмежування значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження в українській літературній мові початку XXI ст. з погляду їх відповідності граматичній нормі та раціональності, а також спрогнозувати подальший розвиток цих тенденцій.

Методи та матеріал дослідження. Щоб досягти поставленої мети використано загальнонаукові (спостереження, аналіз, синтез, порівняння, систематизація) та власне-лінгвістичні методи дослідження, основними серед яких є описовий метод та метод суцільного вибирання досліджуваних мовних одиниць – дієслів доконаного і недоконаного виду, що є корелятами двовидових дієслів, із різностильових джерел (передусім словників) різних часових періодів.

Результати дослідження.

1. Тенденція до перфективації двовидових дієслів іншомовного походження. У наукових та публіцистичних текстах перших двох десятиріч XXI ст. спостерігаємо активізацію вживання префіксальних дієслів доконаного виду на зразок *заргументувати, заццентувати, зреалізувати, спрезентувати, скодифікувати, згармонізувати* і под., що є видовими корелятами двовидових дієслів іншомовного походження *аргументувати, акцентувати, реалізувати, презентувати, кодифікувати, гармонізувати*, та суфіксальних дієслів недоконаного виду на кшталт *ідентифіковувати, легалізовувати, ліквідовувати, мобілізувати, реалізовувати, уніфіковувати* і под., які утворюють видову пару з двовидовими дієсловами *ідентифікувати, легалізувати, ліквідувати, мобілізувати, реалізувати, уніфікувати*. Широке використання перфективів та імперфективів наведеного зразка зумовлене тенденціями до формального розмежування значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження за допомогою префіксації та суфіксації. Стрімке пошквавлення цих тенденцій, яке спостерігаємо в мовній практиці початку XXI ст., дає підстави мовознавцям констатувати «розпад категорії двовидових дієслів» (Романюк, 2015, с. 118).

Проте тенденції до творення видових корелятивів для двовидових дієслів іншомовного походження в сучасній українській літературній мові не нові, а реактуалізовані, або «відновлені» (Романюк, 2015, с. 118). Вони були започатковані ще понад 100 років тому – у 20–30-х рр. XX ст. у зв'язку з активним унормуванням української термінології на національній основі. Оскільки лексичне значення двовидових дієслів іншомовного походження переважно спеціальне, термінологійне, то префіксація виявилася зручним способом творення для них відповідників доконаного виду, які широко зафіксовано передусім у термінологійних (Шелудько, Садовський, 2019; Дорошенко, 2018), а також у перекладних (Кримський, 1924–1933; Ніковський, 2018; Ізюмов, 1930) та правописних (Голоскевич, 1994) словниках того періоду. Однак якщо в сучасній мовній практиці помітне активне функціонування і перфективів, і імперфективів як видових корелятивів двовидових дієслів, то у 20–30-х рр. XX ст. тенденція до перфективації двовидових дієслів була значно потужнішою за імперфективацію.

Таке співвідношення процесів префіксального та суфіксального творення видових відповідників до двовидових дієслів у мовній практиці 20–30-х рр. XX ст. було теоретично обґрунтованим. Зокрема, у 1931 р. в «Бюлетені УРЕ» опубліковано спеціальні настанови щодо лінгвістичного оформлення «Української Радянської Енциклопедії». У рубриці «До українського словотворення» було подано вимогу, відповідно до якої рекомендували завжди розрізняти форми доконаного і недоконаного виду для чужомовних дієслів *асигнувати, реалізувати, організувати, мотивувати, редукувати, сумувати* (від *сума*), *емігрувати, формулювати, регулювати,*

концентрувати, ліквідувати, мобілізувати, систематизувати тощо. У вихідній формі їх радили вживати як дієслова недоконаного виду і пропонували для них префіксальні відповідники доконаного виду: *заасигнувати, зреалізувати, зорганізувати, умотивувати, виемітрувати, урегулювати, сконцентрувати, зліквідувати* і т. д. (Наконечний, 1931, с. 34). Щодо суфіксальних дієслів недоконаного виду, утворених від двовидових дієслів, то їх разом із дієприкметниками та дієприслівниками кваліфікували як «хибні форми» і не рекомендували вживати: «Не вживаємо хибних форм *ліквідовувати, ліквідовуваний, мобілізувати, мобілізуючи, мобілізовуваний...* зам.: *ліквідувати, ліквідований, мобілізувати, мобілізуючи, мобілізований...*» (Наконечний, 1931, с. 35).

Але через кілька років цю настанову оголосили хибною, а префіксальні форми доконаного виду для двовидових дієслів іншомовного походження примусово почали вилучати з ужитку, оскільки їх подання в словниках, за висновками Комісії НКО у справі перевірки роботи на мовному фронті, «безпідставне, механістичне і по суті тенденційно викривляє факти мови» (Масенко, 2005, с. 158).

Унаслідок впливу цих позамовних чинників основна частина перфективів зазначеного типу опинилася на периферії мовного вжитку або й зовсім була виведена з нього. Порівняно небагато префіксальних дієслів доконаного виду, утворених від основ двовидових дієслів іншомовного походження, залишилося у словниках радянського періоду (докладно про це див.: Тараненко, 2015, с. 183), де їх переважно марковано позначками **рідко**. (*здекларувати* (Білодід, III, с. 533), *зелектризувати* (Білодід, III, с. 533), *змобілізувати* (Білодід, III, с. 629), *зреалізувати* (Білодід, III, с. 700), *скритикувати* (Білодід, IX, с. 321), **діал.** (*сконстатувати* (Білодід, IX, с. 295), **заст.** (*заангажувати* (Білодід, III, с. 13), **розм.** (*зателефонувати* (Білодід, III, с. 344), *зателефонувати* (Білодід, III, с. 344). Ці дієслова хоч і мали статус кодифікованих лексичних одиниць, але реально ними послуговувалися обмежено, оскільки негласно їх забороняли й до початку 90-х рр. XX ст. вони «у мові друкованих видань, радіо й телебачення вживалися нечасто» (Тараненко, 2015, с. 183).

Проте навіть кількісно невелика група перфективів, утворених від основ двовидових дієслів іншомовного походження й зафіксованих у лексикографічних працях радянської доби, дала підстави мовознавцям засвідчити тенденцію до префіксального вираження видових відмінностей двовидових дієслів (Городенська, Кравченко, 1981, с. 77) і вможливила висновок про те, що усунення двовидовості за допомогою префіксації – процес живий, хоч на той час (80-ті рр. XX ст.) ще дуже обмежений (Там само).

Від 90-х рр. XX ст. завдяки зусиллям передусім термінологів, які, намагаючись відродити практику 20–30-х рр. XX ст., настійно рекомендують «від двовидових дієслів чужомовного походження за допомогою перфективації утворювати відповідники доконаного виду, щоб уникнути двозначності в науковій мові, що за своєю природою має бути точною» (Руссу, 2016, с. 9), ці граматичні форми поступово повертаються до дієслівної системи української літературної мови, проникають у науковий стиль та публіцистику.

У сучасній українській літературній мові префіксація стала найефективнішим способом морфологічного розрізнення двовидових дієслів та їхніх корелятив доконаного виду, проте, як зауважує К. Г. Городенська,

загальна тенденція до формального вираження виду в різних дієсловах із запозиченими основами виявлялася неоднаково (Городенська, Кравченко, 1981, с. 73). Зокрема, іншомовні дієслова із суфіксом *-ува- (-юва-)*, що до дієслівної системи української мови потрапили найпершими, раніше від інших дієслівних основ почали сполучатися з префіксами (Там само), унаслідок чого постали співвідносні перфективи. На відміну від них, іншомовні дієслова із суфіксами *-ізува- (-изува-)*, *-ірува- (-ирува-)* та *-фікува-* через складну структуру цих суфіксів стійко зберігають свій двовидовий характер і слабо диференціюють видові значення за допомогою префіксації (Городенська, Кравченко, 1981, с. 76–77). Ця тенденція, виокремлена у 80-х рр. ХХ ст., так само виразно простежувана й тепер, хоч частина двовидових дієслів, які тоді були поза видовою диференціацією (наприклад, *активізувати, ідеалізувати, кодифікувати, модифікувати, систематизувати*), у мовній практиці ХХІ ст. вже має префіксальні кореляти доконаного виду (пор.: *зактивізувати, зідеалізувати, скодифікувати, змодифікувати, зсистематизувати*), що свідчить про тяглість тенденції до формального вираження видових значень у двовидових дієсловах. Загалом префіксальні дієслова доконаного виду, утворені від основ двовидових дієслів, органічно влилися у видову систему сучасного українського дієслова, не порушуючи її стабільності.

Як відомо, основними засобами творення префіксальних корелятивів доконаного виду для дієслів недоконаного виду в українській літературній мові є префікси *по-* і *з-* (*с-*), яким у мовознавстві надано статусу суто видових (Льїн, 1953, с. 11; Русанівський, 1971, с. 221; Городенська, 2017, с. 397). Саме ці словотвірчі форманти є найпродуктивнішим «інструментом» для перетворення двовидових слів іншомовного походження на парновидові. Префікси *на-* та *за-* суто видотвірну функцію виконують дещо рідше, хоч на сьогодні констатовано активніше утворення відповідників доконаного виду для двовидових слів іншомовного походження за допомогою префікса *за-* (Городенська, 2017, с. 406). Решта префіксів, зокрема *в-* (*у-*), *ви-*, *о-*, *про-*, *роз-*, *від-*, *при-*, слугують засобами творення префіксальних корелятивів доконаного виду лише для деяких безпрефіксних двовидових дієслів іншомовного походження, оскільки значення доконаного виду, якого вони надають похідним дієсловам, здебільшого невіддільне від словотвірного. Аналогічне функційне навантаження названі префікси загалом зберігають і під час творення видових відповідників доконаного виду для іншомовних двовидових дієслів-термінів (Активні, 2013, с. 122, 125, 267; Руссу, 2016, с. 9, 11–12; Кислюк, 2017, с. 122–126, 129–130), пор.: *поглянути, продезінфікувати, покаталогізувати, помаркувати; злабілізувати, змеханізувати, змінералізувати, змілітаризувати, зіонізувати; заабонувати, заасигнувати, замаркувати, заїмпортувати; виекстрагувати, винікелювати; відлітографувати, відлітохромувати; оцінкувати; продекларувати, проінвестувати; розблокувати* і под.

Причина використання відносно обмеженого кола префіксів для творення співвідносних із дієсловами іншомовного походження перфективів, на думку А. О. Руссу, полягає в тому, що «чужомовні дієслівні терміни не можуть певною мірою зреалізувати словотвірні можливості української мови» (Руссу, 2016, с. 11). «Словотвірні значення префіксів у таких словах зазвичай нейтралізуються, і на перше місце виступає видотворча функція», – констатує вона (Там само).

Префіксальні дієслова доконаного виду, уживання яких поживалося в мовній практиці перших двох десятиріч XXI ст., охоплюють два типи: 1) дієслова, що були поширені у 20-ті рр. XX ст., потім тривалий час перебували в пасивному словнику української мови, а сьогодні знову повернулися до активного використання (напр.: *зредагувати, зреорганізувати, скодифікувати, сконкретизувати, сконстатувати, сконтактувати* тощо); 2) дієслова, утворені недавно за зразками реактуалізованих словотвірних типів (напр.: *згармонізувати, здизайнерувати, зміксувати, скадрувати, склонувати, сфедералізувати, заакцентувати, заанонсувати, задебетувати, запаркувати, запроцентувати* і под.).

Проаналізувавши термінологійні (Шелудько, Садовський, 2019; Дорошенко, 2018), перекладні (Кримський, 1924 – 1933; Ніковський, 2018; Ізюмов, 1930) та правописні (Голоскевич, 1994) словники 20–30-х рр. XX ст., можемо констатувати, що на кінець другого десятиріччя XXI ст. до мовного вжитку в науковому та публіцистичному стилях після тривалої перерви повернено такі префіксальні дієслова доконаного виду: *задекларувати, заінкримінувати, заадресувати, заакредитувати, заангажувати, заапелювати, закатологізувати; заналізувати, занулювати, засимілювати, збалансувати, здиференціювати, зігнорувати, зідеалізувати, зідентифікувати, зізолювати, зілюструвати, здемократизувати, зденаціоналізувати, здисконтувати, здиференціювати, злегалізувати, зліквідувати, злокалізувати, змобілізувати, змонополізувати, знаціоналізувати, знейтралізувати, зорганізувати, зраціоналізувати, зреабілізувати, зреалізувати, зредагувати, зрезюмувати, зреквізувати, зрекламувати, зреферувати, зреформувати, зреорганізувати, зрецензувати, зрусифікувати, зукраїнізувати; сканітулювати, скваліфікувати, скласифікувати, скодифікувати, скоментувати, скомпіювати, скомпрометувати, сконкретизувати, сконсолідувати, сконспектувати, сконстатувати, сконфіскувати, сконцентрувати, скооперувати, скритикувати; повізувати, подезинфікувати, поінструктувати, покаталогізувати, покласифікувати; продемонструвати; видисциплінувати; угарантувати, угрунтувати(ся), укомпенсувати, умєблювати, унормувати. Напр.: Дослідниця **заналізувала** лексико-семантичну, етимологічну та структурно-граматичну лексику (І. Козелко); ...Російська імперія всіма засобами намагалась **засимілювати** українське населення – через російську культуру, науку, освіту та соціальну сферу (О. Задорожний); Основні завдання – дослідити й **скласифікувати** прийоми перекладу фразеологічних одиниць арабської мови українською (Т. Задко) та ін.*

Перфективи другої групи постали від двовидових дієслів іншомовного походження за зразком реактуалізованих дієслів не так давно, що дає підстави кваліфікувати їх як новотвори, пор.: *заархівувати, заізолювати, закоординувати, заакцентувати, заанонсувати, заветувати, задебетувати, задекларувати, запрезентувати; закцентувати, заргументувати, зартикулювати, засоціювати, збойкотувати, згармонізувати, здевальвувати, здеградувати, зdezорієнтувати, здекваліфікувати, здемонтувати, здепонувати, здетонувати, здефолтувати, здефініювати, здискримінувати, здисциплінувати(ся), зідеологізувати, зінтегрувати(ся), злібералізувати, змілітаризувати, змодернізувати, змодифікувати, зратифікувати, зуніфікувати; скомпенсувати, спрезентувати, сфінансувати; проанонсувати, продіагностувати, проінвентаризувати, проінвестувати, проіндексувати, проліцензувати, профінансувати; устabilізувати та деякі інші. Ці дієслова, хоч і непослідовно, але вже зафіксовано в багатьох новітніх лексикографічних*

джерелах (Тищенко, 2010; Мазурик, 2002; Активні, 2013) та теоретичних дослідженнях (Стишов, 2005, с. 92–94; Тараненко, 2015, с. 184–186; Кислюк, 2017, с. 122–131).

Попри активізацію в сучасному мовному вжитку тенденції до перетворення двовидових дієслів на парновидові немало з них і досі не мають префіксальних видових корелятивів і вживані як двовидові. Це зумовлено насамперед особливостями семантики цих дієслів, зокрема «нецілісним, неграничним характером дій, процесів та станів, які вони виражають» (Городенська, 2017, с. 406).

За спостереженнями Р. Рожанківського, 147 двовидових дієслів, наявних у СУМі, не мають співвідносних відповідників доконаного виду (Рожанківський, 2007, с. 25). Дослідник слушно зауважує, що частина з них є граничними двовидовими дієсловами, що позначають дії, процеси та стани, спрямовані на досягнення своєї внутрішньої межі. Тому для них можна «без будь-яких перешкод утворити оптимальні кореляти доконаного виду, наприклад такі: *зекстрагувати, заранжувати, зісінтезувати, засхематизувати, спротезувати, змоторизувати, споляризувати, зісистематизувати, зцентралізувати*» (Там само).

2. Тенденція до імперфективації двовидових дієслів іншомовного походження. В українській літературній мові початку ХХІ ст., крім перфективації двовидових дієслів іншомовного походження, активізувалася також тенденція до їх імперфективації за допомогою суфікса *-овува-*. Крім давно зафіксованих дієслівних форм *арештовувати* (від *арештувати*), *заарештовувати* (від *заарештувати*), *організовувати* (від *організувати*), *дезорганізовувати* (від *дезорганізувати*) і под., нині з'явилося багато нових, утворених від основ двовидових дієслів із суфіксом *-ува- (-юва-)*, пор.: *абсолютизовувати, автоматизовувати, адресовувати, акредитовувати, активізовувати, активовувати, амністовувати, анексовувати, анульовувати, апробовувати, ароматизовувати, асимільовувати, атестовувати, вербалізовувати, госпіталізовувати, деактивовувати, дезінформувати, дезорієнтовувати, демобілізувати, денаціоналізувати, дестабілізувати, дискваліфікувати, екіпірувати, екранізовувати, ідеалізовувати, ідентифікувати, ізольовувати, компенсовувати, конфісковувати, легалізовувати, ліквідувати, монополізовувати, націоналізувати, нейтралізовувати, нормалізовувати, окуповувати, оптимізовувати, орендовувати, популяризовувати, реабілітовувати, реалізовувати, реанімувати, стабілізувати, українізовувати, уніфікувати, формалізовувати* та ін. (Тараненко, 2015, с. 191–196).

Однак актуалізована нині тенденція до імперфективації двовидових дієслів іншомовного походження в українській літературній мові також не нова. Про спосіб творення видових пар, сформованих безпрефіксними дієсловами недоконаного виду із суфіксом *-овува-* та дієсловами доконаного виду із суфіксом *-ува- (-юва-)*, зауважено ще в 70-х рр. ХХ ст., пор.: *дезорганізовувати – дезорганізувати, ізольовувати – ізольувати, конфісковувати – конфіскувати, мобілізувати – мобілізувати, нормалізовувати – нормалізувати, організовувати – організувати* (Білодід, 1969, с. 340).

Зважаючи на те, що суфікс *-овува-* «надає дієсловам ще більшої довготи дії з відтінком повторюваності, многократності, ніж це виражав окремо суфікс *-ува-*» (Жовтобрюх, 1979, с. 197), появу значної кількості дієслів із цим формантом можна пояснити прагненням сучасних мовців мати

семантично якнайточніші відповідники недоконаного виду для двовидових дієслів, які вони сприймають як дієслова доконаного виду, пор.: *націоналізувати* (недок.) – *націоналізувати* (док.), *ідентифікувати* (недок.) – *ідентифікувати* (док.), *оптимізувати* (недок.) – *оптимізувати* (док.) і под. На думку О. О. Тараненка, розвиток тенденції до імперфективації двовидових дієслів іншомовного походження зумовлений посиленням демократизаційних процесів у мові та ослабленням орієнтації і мовців, і мовознавців на російську мову, у якій «у зв'язку з певними структурними особливостями її суфіксальної системи цей процес виявляється значно менш виразно» (Тараненко, 2015, с. 190). Для російської мови тенденція до розрізнення значень доконаного та недоконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження за допомогою суфікса *-(ов)ыва-* мало характерна (Мучник, 1961, с. 99, 102; Милославский, 1981, с. 174).

Висновки. Отже, формальне розмежування значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження за допомогою афіксації не суперечить морфологічній будові української літературної мови, а сприяє подоланню граматичної двозначності під час сприймання тексту, тобто є практично доцільним. Префіксація та суфіксація – ефективні способи усунення двовидовості запозичених дієслів, не властивої питомим дієсловам сучасної української літературної мови.

Значна частина префіксальних дієслів доконаного виду, що є видовими відповідниками до дієслів іншомовного походження, – не нові, а реактуалізовані морфологічні одиниці, які поступово повертаються до граматичної системи української літературної мови. Якщо у 80-х рр. ХХ ст. українські мовознавці констатували їх обмежену наявність у лексикографічних джерелах та в мовному вжитку, то наприкінці другого десятиріччя ХХІ ст. спостерігаємо активне використання цих граматичних форм дієслів у наукових текстах та в текстах ЗМІ.

Процес «відродження» реактуалізованих префіксальних дієслівних форм у сучасній мовній практиці відбувається двома шляхами: 1) поверненням із периферії до активного вжитку дієслів доконаного виду, зафіксованих у радянських словниках (*сконфіскувати, схарактеризувати, зорганізувати, зреалізувати, зреферувати, зреформувати, звульгаризувати, злокалізувати, заангажувати, заадресувати* тощо); 2) поповненням активного лексику мовців тими префіксальними дієсловами, що були подані в лексикографічних джерелах 20–30 рр. ХХ ст., проте через позамовні чинники обмежено функціювали в українській літературній мові 40–80-х рр. ХХ ст. (*заналізувати, засимілювати, зідеалізувати, зідентифікувати, змонополізувати, скласифікувати, скодифікувати* і под.). Ще частину перфективів, уживаних у мовній практиці сьогодення, утворено від двовидових дієслів іншомовного походження за зразком реактуалізованих дієслів, тобто вони мають статус новотворів, пор.: *закоординувати, згармонізувати, zdeградувати, дезорієнтувати, здефініювати, здискримінувати, зідеологізувати, змодифікувати, скомпенсувати, спрезентувати; продіагностувати, проіндексувати, проліцензувати, профінансувати; устabilізувати* і под.

Процес префіксального видотворення від основ іншомовних двовидових дієслів у подальшому, найімовірніше, ще більше впотужниться, оскільки їх кількість в українській мові невпинно зростає, що зумовить потребу пристосувати ці дієслова до видової системи української літературної мови, унаслідок чого поставатимуть нові перфективи.

Суфіксальні дієслова недоконаного виду із суфіксом *-овува-*, що поширилися в українській літературній мові на початку ХХ ст., на відміну від значної частини префіксальних дієслів доконаного виду, є не реактуалізованими, а відносно новими граматичними формами. Вони хоч і якнайточніше передають семантику недоконаного виду, але дуже громіздкі за формою, що суперечить закону мовної економії. З огляду на це за безпрефіксними дієсловами іншомовного походження із суфіксом *-ува-* (*-юва-*) за аналогією до українських дієслів потрібно закріпити значення недоконаного виду, а за префіксальними – значення доконаного виду.

Проте, незважаючи на досить помітне в українській літературній мові початку ХХІ ст. формальне розмежування двовидових дієслів за допомогою афіксації, поки що воно має статус лише тенденції і не впливає на лінгвістичну кваліфікацію двовидових дієслів у сучасній навчальній літературі.

Перспективу подальшого наукового вивчення проблеми видової диференціації двовидових дієслів убачаємо в досліджуванні такої групи дієслівних форм, як імперфективи від префіксальних форм доконаного виду (на зразок *зліквідовувати, зідеалізовувати, зреалізовувати* тощо), багато з яких на сьогодні є потенційними граматичними формами, що незабаром можуть проникнути до граматичної системи української літературної мови.

Бібліографія

- Білодід, І.К. (Ред.) (1969). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ : Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Ред.) (1970–1980). *Словник української мови: в 11 т. Т. I–XI*. Київ : Наукова думка.
- Вихованець, І., Городенська, К. (2004). *Теоретична морфологія української мови*. Київ : Пульсари.
- Гінзбург, М. (2009). Проблема двовидових дієслів у фахових текстах та шляхи її розв'язання. *Українська термінологія і сучасність*. VII. Київ : КНЕУ. 290–294.
- Голоскевич, Г. (1994). *Правописний словник*. Вид. 12. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів.
- Городенська, К. Г., Кравченко, М. В. (1981). *Словотвірна структура слова (відіменні деривати)*. Київ : Наукова думка.
- Городенська, К.Г. (Ред.) (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Грищенко, А.П. (Ред.) (1997). *Сучасна українська літературна мова*. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища школа.
- Дорошенко, М., Станіславський М., Страшкевич, В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. *Репринт з вид. 1930 р. (Серія «Словникова спадщина України»)*.
- Жовтобрюх, М. А. (Ред.) (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ : Наукова думка.
- Ізюмов, О. (1930). *Українсько-російський словник*. Харків; Київ: Держ. вид-во України.
- Ільїн, В. С. (1953). *Префікси в сучасній українській мові*. Київ: Вид-во АН УРСР.
- Карпіловська, Є. А. (Ред.) (2013). *Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики*. Київ : КММ.
- Кислюк, Л. (2017). *Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Кочерга, О., Ракшанова, Г. (2011). Префікси зі значенням завершеності дії в процесових термінах. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 709. 10–13.
- Кримський, А. (Ред.) (1924–1933). *Російсько-український словник*. Тт. 1–3. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго.

- Лаврінець, О.Я. (Ред.) (2019). *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Мазурик, Д. (2002). Нове в українській лексиці: словник-довідник. Львів : Світ.
- Масенко, Л. (2005). Хроніка НДІМ 1933–1934 рр. *Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 152–163.
- Милославский, И. Г. (1981). *Морфологические категории современного русского языка*. Москва : Просвещение.
- Мучник, И. П. (1961). Двувидовые глаголы в русском языке. *Вопросы культуры речи*. III. 93–115.
- Наконечний, М. Ф. (1931). Лінгвістичні питання УРЕ. *Бюлетень УРЕ*. 1. 20–42.
- Наконечний, М. Ф. (1967). Розмаїтість форм – багатство мови. *Мовознавство*. 1967. 2. 57–65.
- Ніковський, А. (2018). Українсько-російський словник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. *Репринт з вид. 1926 р. (Серія «Словникова спадщина України»)*.
- Озерова, Н. Г. (Ред.) (2003). *Сопоставительная грамматика русского и украинского языков*. Київ : Наукова думка.
- Рожанківський, Р. (2007). Видові перфективи двовидових безпрефіксних дієслів чужомовного походження на -ува(ти). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 593. 127–131.
- Романюк, Ю. В. (2015). Вплив соціодинаміки на систему і структуру українського дієслова. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2 (53). 117–123.
- Русанівський, В. М. (1971). *Структура українського дієслова*. Київ : Наукова думка.
- Руссу, А. О. (2016). Префіксальне дієслівне термінотворення в «Російсько-українському словнику» (1924–1933 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ.
- СТИШОВ, О. А. (2005). *Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі засобів масової інформації)*. 2-ге вид., переробл. Київ : Пугач.
- Тищенко, О.М. (Ред.) (2010). Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали (2002 – 2010). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Сухарина, Н. М. (2003). Граматична та лексична семантика українського дієслова в лексикографічній системі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ.
- Тараненко, О. О. (2015). *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шевельов, Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953 рр.)*. Київ : Темпора.
- Шелудько, І., Садовський, Т. (2019). Словник технічної термінології (загальний) Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. *Репринт з вид. 1928 р. (Серія «Словникова спадщина України»)*.

References

- Bilodid, I.K. (Red.) (1969). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia*. Kyiv : Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Red.) (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy: V 11-ty tomakh. I–XI*. Kyiv : Naukova dumka.
- Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H. (2004). *Teoretychna morfolohia ukrainskoi movy*. Kyiv : Pulsary.
- Ginzburh, M. (2009). Problema dvovydyvykh diiesliv u fakhovykh tekstakh ta shlyakhy yii rozviazannia. *Ukrainska terminolohia i suchasnist*. VII. Kyiv : KNEU. 290–294.
- Holoskevych, H. (1994). *Pravopysnyi slovnyk*. Vyd. 12. Niu-York – Paryzh – Sydnei – Toronto – Lviv.
- Horodenska, K. H., Kravchenko, M. V. (1981). *Slovotvirna struktura slova (vidimenni deryvaty)*. Kyiv : Naukova dumka.
- Horodenska, K.H. (Red.) (2017). *Hramatyka sychasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia*. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.

- Hryshchenko, A.P. (Red.) (1997). *Suchasna ukrainska literaturna mova*. 2-he vyd. Kyiv : Vyshcha shkola.
- Doroshenko, M. (Red.) (2018). *Slovyk dilovoi movy. Terminolohia ta frazeolohia*. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho. Reprint z vyd. 1930 r. Serii «Slovykova spadshchyna Ukrainy».
- Zhovtobruh, M. A. (Red.) (1979). *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*. Kyiv : Naukova dumka.
- Iziumov, O. (1930). *Ukrainsko-rosiiskyi slovyk*. Kharkiv; Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy.
- Ilin, V. S. (1953). *Prefiksy v suchanii ukrainskii movi*. Kyiv : Vyd-vo AN URSS.
- Karpilovska, Ye. A. (2013). *Aktivni resursy suchasnoi ukrainskoi nominatsii: Ideohrafichni slovyk novoi leksyky*. Kyiv : KMM.
- Kysliuk, L. (2017). *Suchasna ukrainska slovotvirna nominatsiia: resursy ta tendentsii rozvytku*. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Kocherha, O., Rakshanova, H. (2011). Prefiksy zi znachenniam zavershenosti dii v protsesovykh terminakh. *Visn. Nats. un-tu «Lvivska politekhnika». Serii «Problemy ukrainskoi terminolohii»*. 709, 10–13.
- Krymskyi, A. (Red.) (1924–1933). *Rosiisko-ukrainskii slovyk*. Kyiv: Vidavnychij dim Dmitra Burago. 1–3.
- Lavrinet, O.Ya. (Red.) (2019). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovotvir. Morfolohiia*. Kyiv : Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia».
- Mazuryk, D. (2002). *Nove v ukrainskii leksytsii: slovyk-dovidnyk*. Lviv: Svit.
- Masenko, L. (Red.) (2005). *Khronica NDIM 1933–1934 rr. Ukrainska mova u XXI storichchi: istoriia linhvotsydu: dokumenty i materialy*. Kyiv : Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 152–159.
- Miloslavskij, I. G. (1981). *Morfologicheskije kategorii sovremennogo russkogo jazyka*. Moskva : Prosveshchenije.
- Muchnik, I. P. (1961). Dvuidovye glagoly v russkom jazyke. *Voprosy kul'tury rechi*. III. 93–115.
- Nakonechnyi, M. (1931). Linhvistychni pytannia URE. *Biuletyn URE*. 1. 20–42.
- Nakonechnyi, M. (1967). Rozmaitist form – bahatstvo movy. *Movoznavstvo*. 1967. 2. 57–65.
- Nikovskiy, A. (2018). *Ukrainsko-rosiiskyi slovyk*. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho. Reprint z vyd. 1926 r. (Serii «Slovykova spadshchyna Ukrainy»).
- Ozerova, N. G. (Red.) (2003). *Sopostavitelnaia grammatika russkogo i ukrainskogo yazykov*. Kyiv: Naukova dumka.
- Rozhankivskiy, R. (2007). Vydovi perfektyvy dvoydovykh bezprefiksnykh diiesliv chuzhomovnoho pokhodzhennia na -uva(ty). *Visn. Nats. un-tu «Lvivska politekhnika». Serii «Problemy ukrainskoi terminolohii»*. 593. 127–131.
- Romaniuk, Yu. V. (2015). Vplyv sotsiodynamiky na systemu i strukturu ukrainskoho diieslova. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. 2 (53). 117–123.
- Rusanivskiy, V. M. (1971). *Struktura ukrainskoho diieslova*. Kyiv: Naukova dumka.
- Russu, A. O. (2016). Prefiksne diieslivne terminotvorennia v «Rosiisko-ukrainskomu slovyku» (1924–1933): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv.
- Tyshchenko, O.M. (Red.) (2010). *Novi i aktualizovani slova ta znachennia : slovykovi materialy (2002 – 2010)*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Styshov, O. A. (2005). *Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia: (Na materialy zasobiv masovoi informatsii)*. Kyiv : Puhach.
- Sukharyna, N. M. (2003). Hramatychna ta leksychna semantyka ukrainskoho diieslova v leksykohrafichnykh systemi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv.
- Taranenko, O. O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets XX – pochatok XXI st)*. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Sheludko, I., Sadovskiy, T. (2019). *Slovyk tekhnichnoi terminolohii (zahalnyi)*. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho. Reprint z vyd. 1928 r. Serii «Slovykova spadshchyna Ukrainy».
- Shevelov, Yu. (2012). *Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy ta inshi linhvistychni studii (1947–1953 rr.)*. Kyiv: Tempora.

Резюме

Колібаба Лариса

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИДОТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ**

Формулювання проблеми. У наукових та публіцистичних текстах перших двох десятиріч ХХІ ст. помітна активізація вживання префіксальних дієслів доконаного виду та суфіксальних дієслів недоконаного виду, що є видовими корелятами двовидових дієслів іншомовного походження. Широке використання перфективів та імперфективів наведеного зразка в сучасній мовній практиці зумовлене тенденціями до формального виокремлення значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження, позбавлених морфологічного вираження видової ознаки. Ці тенденції, з одного боку, є наслідком практичної потреби формально розмежувати значення доконаного і недоконаного виду у двовидових дієсловах для уникнення двозначності в сприйнятті читаного тексту, а з іншого, – засвідчують пристосування двовидових дієслів, запозичених із західноєвропейських мов, для яких граматична категорія виду не характерна, до видової системи української мови.

Мета статті – проаналізувати тенденції до формального розмежування значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження в українській літературній мові початку ХХІ ст. з погляду їх відповідності граматичній нормі та раціональності, а також спрогнозувати подальший розвиток цих тенденцій.

Методи дослідження. Щоб досягти поставленої мети використано загальнонаукові (спостереження, аналіз, синтез, порівняння, систематизація) та власне-лінгвістичні методи дослідження, основними серед яких є описовий метод та метод суцільного вибирання досліджуваних мовних одиниць – дієслів доконаного і недоконаного виду, що є корелятами двовидових дієслів, із різностильових джерел (передусім словників), створених за понад сто років розвитку лінгвоукраїністики.

Основні результати дослідження. Формальне розмежування значень недоконаного і доконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження за допомогою афіксації не суперечить морфологічній будові української літературної мови, а сприяє усуненню граматичної двозначності під час сприймання тексту, тобто є практично доцільним. Префіксація та суфіксація – ефективні способи усунення двовидовості запозичених дієслів, не властивої питомим дієсловам сучасної української літературної мови.

Префіксальні дієслова доконаного виду, що є видовими відповідниками до дієслів іншомовного походження, – переважно не нові, а реактуалізовані морфологічні одиниці, які поступово повертаються до граматичної системи української літературної мови. Процес їх «відродження» у сучасній мовній практиці відбувається двома шляхами: 1) поверненням із периферії до активного вжитку дієслів, зафіксованих у радянських словниках; 2) поповненням активного лексикону мовців тими префіксальними дієсловами, що були зафіксовані в лексикографічних джерелах 20–30 рр. ХХ ст., проте через позамовні чинники обмежено функціювали в українській літературній мові 40–80-х рр. ХХ ст.

Суфіксальні дієслова недоконаного виду із суфіксом *-овува-*, на відміну від префіксальних дієслів доконаного виду, є не реактуалізованими, а відносно новими граматичними формами. Хоч такі дієслова якнайточніше передають семантику недоконаного виду, вони дуже громіздкі за формою, що суперечить закону мовної економії. З огляду на це за безпрефіксними дієсловами іншомовного походження із суфіксом *-ува-* (*-юва-*) за аналогією до українських дієслів потрібно закріпити значення недоконаного виду, а за префіксальними – значення доконаного виду.

Висновки і перспективи. Процес префіксального видотворення від основ іншомовних двовидових дієслів у подальшому, найімовірніше, ще більше впотужниться, оскільки їх кількість в українській мові невпинно зростає, що зумовить потребу пристосувати ці дієслова до видової системи української літературної мови, унаслідок чого поставатимуть нові деривати. Перспективу подальшого наукового вивчення проблеми видової диференціації двовидових дієслів убачаємо в дослідженні імперфективів, утворених від префіксальних форм доконаного виду, багато з яких на сьогодні є потенційними граматичними формами, що незабаром можуть проникнути до граматичної системи української літературної мови.

Ключові слова: дієслово, двовидове дієслово, доконаний вид, недоконаний вид, префікс, суфікс.

Abstract

Kolibaba Larysa

MODERN TENDENCIES IN FORMATION ASPECTS OF VERBS IN THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Problem statement. A noticeable shift towards active use of prefix verbs of a perfective aspect and suffix verbs of imperfective aspect, that are aspectual correlates of bi-aspectual verbs, can be observed in scientific and publicism texts of the first two decades of the XXI century. The widespread use of perfectives and imperfectives of the kind analysed here in modern linguistic practice is related to the tendency to separate formal meanings of imperfect and perfect aspects in bi-aspectual verbs of foreign origin, deprived of morphological markers of aspectual feature. On the one hand, these tendencies are a consequence of the practical need to formally distinguish the meanings of the perfect and imperfect aspects in bi-aspectual verbs to avoid ambiguity in the process of perceiving a text in reading; on the other hand, they are a proof of adaptation of the bi-aspectual verbs, adopted from Western European languages, where the grammatical category of aspect is not typical, to the grammar system of the Ukrainian language.

Purpose of the article. The purpose of the proposed research is to analyze the tendencies to formal differentiation of the meanings of imperfective and perfective aspect in the bi-aspectual verbs of the Ukrainian literary language of the beginning of the XXI of century in terms of their complying to the grammatical norm and rationality, and to predict its further development.

Research methods. To attain the aim of the research, the author used general scientific methods (observation, analysis, synthesis, comparison, systematization) and linguistic methods of research, namely, a descriptive method and method of continuous selection of investigated linguistic units – verbs of perfective

and imperfective aspect, that are the correlates of bi-aspectual verbs, found in sources belonging to a range of styles as well as time periods starting from more than one hundred years ago (mainly dictionaries).

Main results of the study. Formal differentiation of the meanings of the imperfect and perfect aspects in bi-aspectual verbs of foreign origin by affixation does not conflict with the morphological structure of the Ukrainian literary language but helps to eliminate grammatical ambiguity in the text perception. Prefixation and suffixation are effective ways to eliminate the dichotomy of borrowed verbs, which is not peculiar to the specific verbs of the modern Ukrainian literary language. Prefixed verbs of the perfect aspect, which are aspectual equivalents to verbs of foreign origin, are mostly not new, but reactualized morphological units, which gradually re-enter the grammatical system of the Ukrainian literary language. The process of their «revival» in modern language practice occurs in two ways: 1) returning from the periphery to the active use of verbs that were recorded in Soviet dictionaries; 2) introducing into active linguistic use those prefixal verbs, that were recorded in lexicographic sources in the 1920s-1930s, but due to extralinguistic factors had a limited function in the Ukrainian literary language of the 1940s-1980s.

However, suffixal verbs of the imperfect aspect with the suffix *-ovuva-*, in contrast to prefixal verbs of the perfect aspect, are not considered as reactualized, since they are relatively new grammatical forms. Although such verbs convey the semantics of the imperfect form as accurately as possible, their form is cumbersome, which contradicts the law of linguistic economy. In view of this, it is necessary to fix the meaning of the imperfect aspect for prefixed verbs of foreign origin with the suffix *-uva-* (*-juva-*) by analogy with Ukrainian verbs and fix the meaning of the perfect aspect for prefix verbs.

Conclusions and perspectives. The process of prefix reproduction from the bases of foreign bi-aspectual verbs is likely to intensify in the future, since their number in the Ukrainian language is constantly growing, which will necessitate the adaptation of these verbs to the aspectual system of Ukrainian literary language, resulting in new derivatives. We see the prospect of further scientific research of the problem of aspect differentiation of bi-aspectual verbs in studying imperfectives formed from prefix forms of the perfect aspect, which are prospective grammatical formations at present, but soon they will obviously penetrate the grammatical system of Ukrainian literary language.

Keywords: verb, bi-aspectual verbs, perfective aspect, imperfective aspect, prefix, suffix.

Відомості про автора

Колібаба Лариса, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології, Інститут української мови НАН України (м. Київ, Україна), e-mail: kolibaba.lm@meta.ua

Kolibaba Larysa, PhD, Senior Research Fellow, Department of grammar and scientific terminology, Institute of Ukrainian Language, The National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine), e-mail: kolibaba.lm@meta.ua

ORCID 0000-0001-7063-5309

Надійшла до редакції 29 листопада 2020 року
Прийнято до друку 27 грудня 2020 року